

Minnen från min barndoms Bondecup

Av Arne Garbe, "handlarens påg", som nu bor i Lund

Foto Bengt Olsson

Hur gammal är egentligen Bonderups by och varför heter den så? 1478 stavades det Bwnderop. Jag kommer ihåg att de gamle i byn ofta sa Bonarp (långt o). Detta namn finns också på kartor från slutet av 1600-talet.

Bengt Pamp ("Från Gödelöv till (o)sten Un&ns gata") menar att förleden är *bonde* i genitivformen *bonda*. Andra delen betyder torp, nybygge. Men förleden kan också vara ett mansnamn. Det fanns ju rimligen många bönder, så att ge ett nybygge namnet *Bondens nybygge*, är mindre troligt. I många skånska ortnamn som ändade på torp gick detta på 1600-talets slut över till -arp. I Danmark blev det i stället -erup. Bondecup blev ett av de få som behöll det danska -erup när Skåne försvenskades. Pamp tillägger, att namnet kan dateras till senare vikingatid eller tidig medeltid.

Historieundervisningen säger man att vikingatiden slutade efter slaget vid Hastings i England, år 1066. Vår by är alltså ganska säkert väldigt gammal!

Jag skall nu berätta vad jag kommer ihåg om byn och i någon mån dess innevånare.

Eftersom min födelse inträffade mitt i sommaren 1934 och det första man kan komma ihåg är ungefär från det år man blir 5 eller 6, så börjar vi kring 1939!

På höjden norr om bykärnan reser sig Bondesups mölla från omkring 1845. Den byggdes av rusthållare och kyrkvård Jeppa Åkesson. Kvarnen var i drift till 1947 och på hösten samma år köpte Torna Härads hembygdsförening den för 1700 kronor. Den skall bevaras som kulturminnesmärke. Intill möllan ligger Möllaregården.

Foto Bengt Olsson

Byn "sevärdheter" var väl liksom idag *möllan* och *kyrkan*.

Möllan var alltid intressant för en liten påg. Man tittade gärna på när den snurrade, ibland hade den segel på vingarna. Så såg man ju hästskjutsarna på väg till eller från möllan. Det var mycket spännande att någon gång få vara med inne i möllan och se när säckarna med säd hissades upp från vagnarna. Dessa kördes ju in under möllan och genom en lucka i golvet skedde så transporten upp eller ned. Därinne knarrade och knakade det i trävirket när vingarna drev runt alla axlar och hjul. Som liten påg kände man rädsla och höll sig så långt från de stora kvarnhjulen man kunde. Från de små fönstren uppe i toppen på möllan har man en magnifik utsikt över slätten. När det var slut med möllans gamla verksamhet var jag en av dem som hjälpte till att samla in pengar för att "rädda" den! Iklädd nationaldräkt var jag med på Östarps gästgivaregård där bl a Ernst Norlind talade. Som väl är, så står ju den kära möllan kvar än!

Under andra världskriget slutskede bombade engelsmän och amerikanare Tyskland nästa varje natt. På hemvägen kom ibland skadeskjutna flygplan vilse och in över Sverige. Vårt luftvärn sköt pliktskyldigast mot dem (troligen avsiktligt bom!). Från möllan kunde man då se spårlysgranater stiga upp mot himlen från luftvärnsbatterier i Malmötrakten. Det var ett praktfullt sceneri som vi ofta beskådade.

Kyrkan har varit föremål för ingående forskning under senare år. Den är med stor sannolik lika gammal som Dalby kyrka. Vi bodde alldeles intill kyrkogården, far var handlaren i byn ("handlarens Nils" och alltså var jag "handlarens Arne").

Vi barn i byn lekte aldrig på kyrkogården men tyckte det var spännande när Lorentz Larsson, kyrkovaktmästaren, grävde en grav. Ibland kunde man efter jordfästningen få hjälpa till med att lägga i ordning kransar och blommor.

En gång fick jag en lördagskväll följa med Lorentz upp i tornet när han ringde. Det var spännande att se den väldiga klockan svänga nästan helt runt, men ljudet var hemskt högt! Ytterligare en klocka skulle vi få och jag kommer ihåg när man hissade upp denna i tornet. Vi var sedan, liksom många i byn, väldigt nyfikna på hur det skulle låta med två klockor! Lorentz lyckades snart komma underfund med hur de båda klockorna skulle hanteras och klockklangen ljöd snart klart ut över nejden. Vi var några barn som sjöng i kyrkan hos kantorn, Hertha Johansson. När komministern Gunnar Åkesson kom till Bondecup startade han söndagsskola, något som man då funderade över vad det kunde vara! Senare började jag vikariera för kantorn. Jag var inte speciellt duktig på att använda pedalerna men Lorentz tyckte att jag kunde ta på mig Herthas skor, som stod bredvid orgeln. För se "dom spelar av sig själv!" sa han.

Andra världskriget har jag ju nämnt här ovan. Det medförde bl a att man skulle ha mörklagt på kvällarna, det mesta var ransonerat och kunde bara köpas "på kort". Vi satt på kontoret många kvällar och klistrade upp de kuponger som kunder lämnat under dagen. Far skulle ju redovisa till myndigheterna. Byteshandel florerade friskt. En natt vaknade jag av hästr tramp på gården och kallade på mor. Hon lugnade mig och jag somnade igen. Nu har jag förstått att det var en lantbrukare som lämnade en halv gris i utbyte mot troligen "riktigt kaffe" något som far olovligen hade undanhållit inventering! Kaffeersättning av alla de slag fanns också. Själv drack jag då inte kaffe så mina kaffekuponger kom väl till pass som bytesobjekt!

Vintern 1942 var ju sträng och snörik. Vi hade en jättelik snödriva på gården och landsvägen var helt översnöad. Transport till och från Dalby skedde med häst och släde över markerna där snön inte bildat drivor. Min farmor Anna låg då på sitt yttersta och min morbror, Carl-Eric Garbe, läkaren i Dalby, fick alltså åka släde till oss.

Affären etablerades 1877 av Nils Nilsson Berlin, en bror till min farfar Jöns, som övertog den 1881. Han drev den till sin död 1928. Då övertog min far, Gotthard, densamma. Han hade fått studera, tog studenten i Malmö och började på bank. Tyvärr blev farfar sjuk och då måste ju sonen komma hem! Far trivdes emellertid aldrig riktigt bra som handlare. Under somrarna vikarierade han ofta på banken i Dalby. En celeber gäst i vår affär var skådespelaren Edvard Persson, som far lärt känna i Malmö. Vad säkert ingen av dem visste då, är att några släktled tillbaka går våra släkter ihop! Vår affär var inlämningsplats för paket som kom med bussen, speciellt apoteksvaror. Far levererade ägg till uppköpare. Vi hade en genomlysningsskåp som min morfar (elektriker) hade konstruerat. Det var spännande att se när den användes och man kunde se om något ägg var gammalt och dåligt. En liten kvartersbutik i Malmö fick också ägg från oss. De skickades med de bilar som kom med kolonialvaror till vår butik. Det skulle bara vara bruna ägg, sa far. Då kunde man få mer betalt för dessa! Efter fars död 1962 var affärens saga all.

Skolan. Från Bonderups skola som byggdes 1881 har jag ganska många minnen. Skolan bestod av två delar, småskolan (klasserna 1 och 2) med Ingeborg Larsson som lärarinna och storskolan. (klasserna 3-7) där Gösta Segerbäck var lärare. Både Ingeborg och Gösta bodde på skolan. När jag började i första klass 1941, var vi fyra nybörjare. Det var Lorenz' Åke, Sven Jöns' Hanna, Svea Agerström och så jag, handlarens Arne! Troligen var där också bara fyra eller fem elever i andra klass. Tänk vilket idealiskt läge för en lärare! Något sådant har jag under mina 41 år i skolans tjänst aldrig upplevt! Vid den första examen efter klass 1 hade jag fått ett par fina ljusa långbyxor med nystrukna pressveck. Prästen, Hugo Löfberg, berömde mig för dessa, men sa, att jag skulle akta mig så att jag inte skar mig på pressveckan! Tänk att man kommer ihåg en sådan sak! 1942 firades i Sverige folkskolans 100-års jubileum. Detta skedde på ängen i prästgården. En mycket stolt Arne bar den svenska flaggan dit ner från skolan. En flicka som funderade över det konstiga svenska språket sa en gång: Det är konstigt att man säger "förtröden" men skriver "avundsjuk"! Under de fyra år jag gick i Bonderups skola gjorde vi en del små utflykter bl a förbi möllan till backen som vi kallade Granebacken (nu Bjerabacken). Någon gång var vi också i det som vi på vår skånska kallade "Jyvendal". Den ligger strax söder om Onneslövs 12. I denna lilla dalgång växte det bl a backsippor på våren och också underbart vackra kabblekor nere vid bäcken.

Bränder. Under skoltiden i Bondecup var jag med om att släcka två bränder. Först brann det hos vår granne, kyrkovaktmästare Lorentz Larsson. Läraren och vi barn rusade dit med spannar och brandspruta och lyckades ganska snabbt släcka. En annan gång brann det i grannhuset tvärs över vägen. Där bodde två gamla syskon Else och Jeppa Åkesson. Medan vi väntade på brandkåren från Dalby kunde branden släckas. Sedan brann det hos Fredrik Olsson, prästarrendet. Detta var en stor brand som ödelade större delen av gården. Dalby brandkår fick lägga ut slangar från branddammen i Lunnarp och från Síporex fick man pumpa vatten som rann ner till dammen. Vi ungar stod på kyrkogården och såg på. Det var en stor brand och på kvällen kom chefen för Lunds brandkår, kapten Einar Oterdahl, och inspekterade.

Konstnären. Ett nytt hus började byggas uppe på backen förbi kyrkan. Snart fick vi veta att det skulle bo en konstnär där. Alla var vi ju nyfikna på vad det kunde vara för en figur. Gerhard Karimark flyttade in och blev snart synlig ute i byn där han stod vid sitt staffli och målade.

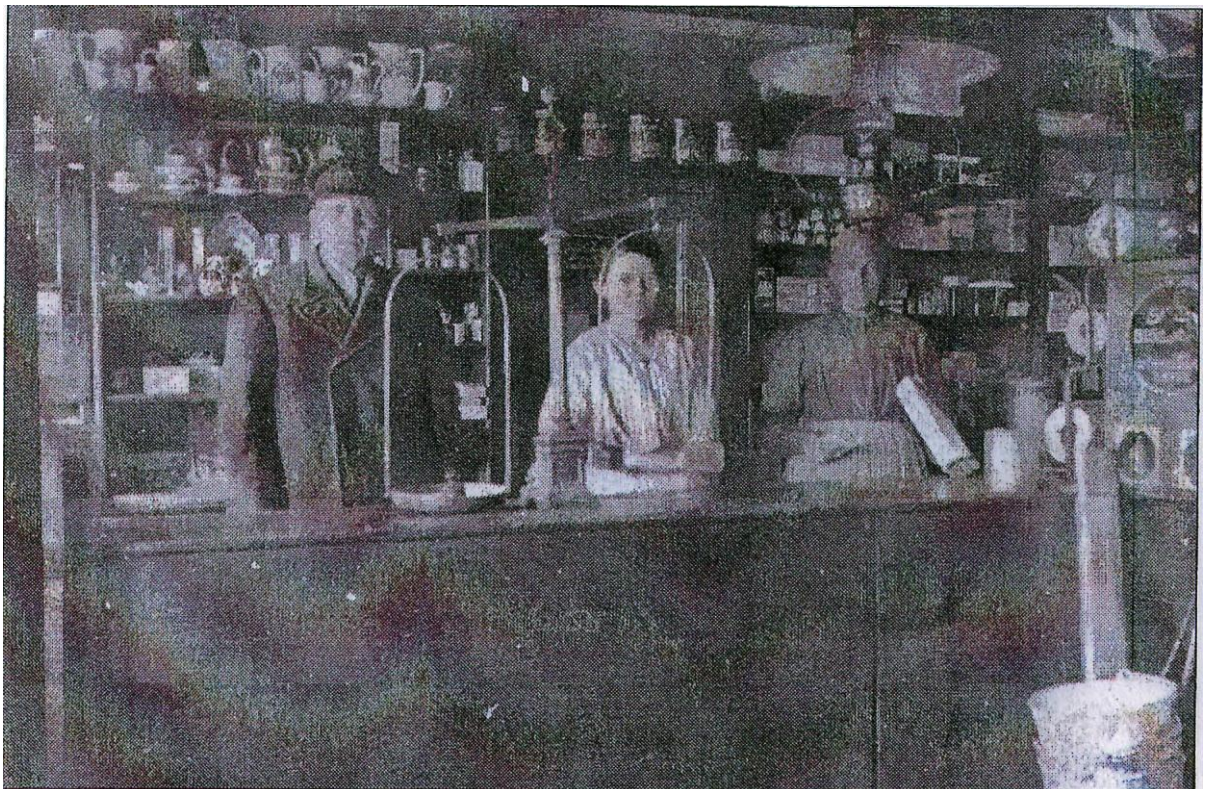

2005. Idag har mycket förändrats. Det finns ingen affär, skola eller präst i byn och ingen mölla i drift. Gerhard Karlmark är sedan länge borta, men i dagarna har jag fått reda på att en annan konstnär hyr ateljén där uppe på backen. Bussförbindelser finns men är enligt uppgift ganska få. Men trots allt tycks folket i byn trivas och jag vet, att de är rädda om sin by och måna om att vårda den!

På trappan mötte hunden Trofast

Foto från Arne Garbe

*Arnes farfar Jöns Nilsson, faster Emma och farmor Anna i affären.
Fotogenlampan, affärens belysning, finns numera hemma hos famil-
jen Garbe i Lund. Fotot taget före 1928.*

Foto från Arne Garbe

